

500 JAAR REFORMATIE

WIM HOUTMAN nd.nl/geloof BEELD JEROEN JUMELET

Willen presteren zit er diep in

Luthers ontdekking was de rechtvaardiging van de zondaar, uit pure genade, door geloof alleen. Zitten christenen daar vandaag nog mee? Of is dat voor hen vanzelfsprekend en zijn ze vooral druk met hoe je als gelovige moet leven? Deel 1 in een serie over 500 jaar Reformatie.

WIE: Markus Matthias (1956)

WAT: hoogleraar lutherse theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit

'Luthers kernvraag was niet: "Hoe krijg ik een genadig God?" Dat was een plechtige formule uit het klooster. Als je intrad, werd er gevraagd: "Waarvoor kom je hier?" en dan moest je antwoorden: "Ik zoek de genadige God en uw barmhartigheid."

Luthers probleem was de christelijke vrijheid, die in de Bijbel beloofd wordt. Hij probeerde, via studie en een ascetisch leven, vrij te worden van slechte neigingen, vrij om het goede te doen. Hij ontdekte dat dat niet kan. Zo ver kom je nooit. Altijd ben je ook met jezelf bezig. En toen ontdekte hij Romeinen 1 vers 17: "De rechtvaardige zal leven door geloof".'

morele standaard

'Religies zijn altijd verbonden met een moraal, met een stelsel van waarden en wetten. Het doel is dat stelsel overreind te houden en daarmee de gemeenschap. Religie is dan dus een middel, met iets anders als doel. Voor Luther is dat misbruik van de godsdienst en van God.

'Genade is niet goedkoop. Er moet ook een spanning blijven.'

De échte inhoud van de christelijke godsdienst is de rechtvaardiging van de goddeloze. Het gaat God aan zijn hart, hoe de mens ermee worstelt dat hij niet aan de moraal kan voldoen. De mens heeft een morele standaard, waarmee hij zichzelf beoordeelt. Daarmee wil hij – onafhankelijk van God – overleven. Dat zal hem niet lukken. In de rechtvaardiging van de goddeloze geeft God de mens een andere, een nieuwe identiteit – uit liefde.

Liefde verandert je. Als iemand van je houdt, naar je verlangt, met je mee lijdt en met jou blij is, dan verander je. In je hele bestaan, in hoe je jezelf en de ander beleeft. En, zegt Luther, als mens houd je van iemand die jouw liefde waard is, maar God schenkt zijn liefde aan wat lelijk en verloren is.

De mens kan moreel of door zijn prestaties niet overleven. God zoekt hem op en maakt hem heilig. Omdat Hij met mensen wil omgaan. God is geen Beoordelaar, maar Schepper. Zijn barmhartigheid is een scheppende kracht. Maar je kunt niet spreken van de rechtvaardigingsleer van Luther. Het is geen leer. Je moet het ervaren.'

compensatie

'Luthers ontdekking was in zijn tijd iets heel nieuws. Dat is het vandaag nog. Ook de protestantse kerken weten er nauwelijks raad mee. Wij koppelen de genade ook steeds aan morele waarden: "wij zijn verlost en daardoor kunnen

Markus Matthias: 'Genade is een ervaring, geen leer.'

we nu ...", "en nu moeten wij ..." De gereformeerde leer is in wezen middeleeuws katholiek. Bij de biecht zegt de priester: je zonden zijn je vergeven, maar je moet ook nog iets dóén als compensatie. De gereformeerde theologie zegt precies hetzelfde: je bent in Christus rechtvaardig en nu moet je heilig gaan leven, uit dankbaarheid; je moet je houden aan Gods geboden, of je inzetten voor gerechtigheid. En dat kan ook, als je maar wilt. Voor de Lutherse Kerk geldt dat ook, hoor. "We zijn aanvaard en dus ..." Dus kan alles bij het oude blijven. Of: dus moeten we allemaal dezelfde morele keuzes maken om de wereld te verbeteren. Daarom lopen de kerken leeg. Als het geloof vooral een drijfveer is om moreel goed te leven, zijn mensen gauw weg. Ze zijn daar niet zo mee bezig. Of ze denken: dat weten we al. En omdat we in de kerk zo met heiliging bezig zijn, hebben we ook moeite met het onrecht in

de wereld. God moet het goed doen, Hij moet recht doen. En als het voor ons zo niet werkt, geloven we niet meer.'

'Ik vind het niet vreemd dat de gereformeerde wereldbond zich nu ook heeft aangesloten bij het akkoord over de rechtvaardiging tussen lutheranen en rooms-katholieken, uit 1999. Die verklaring deugt theologisch niet. In Duitsland hebben veel theologen ertegen geprotesteerd. De ondertekenaars hebben Luther niet begrepen. Ik zou zeggen: er is weer een hervorming nodig.

Niet dat je het per se met Luther eens moet zijn, maar hij had gelijk met zijn analyse van het menselijk bestaan. Als je aan het eind van je leven terugkijkt, kun je dan tevreden zijn met wat je hebt gedaan? Ik denk het niet. Mischien leeft de vraag naar de rechtvaardiging vandaag niet meer zo als toen – het besef dat iemand Anders over ons zal oordelen, zijn veel mensen kwijt. Maar dan doen we het wel over

onzelf. En elkaar. En zeker in onze samenleving, die je afreken op je prestaties. Wij zijn wat we doen. Zo definiëren we onszelf. Dat is ook goed: het maakt ons verantwoordelijk. Maar als je dan niet presteert, heb je dus gefaald. En als je wel presteert, is het nooit genoeg. Daar kom je niet van los. Er moet iets bij komen: we zijn ook nog iets anders dan onze daden. En dat zijn we door de liefde van en erkenning door God.'

gezond verstand

'De taak van de kerk is de mens in die ruimte te zetten. Als ik preek, probeer ik het niet te laten uitlopen op aanwijzingen voor hoe u deze week moet leven. Ik probeer ruimte te maken waarin mensen op adem kunnen komen en blijdschap ervaren. Als het goed is, ga je met een ervaring de kerk uit. Niet "de dominee zei ...", maar: "ik heb ervaren hoe fijn het is om te leven, hoe waardevol mijn leven is, of hoe dankbaar ik ben voor de natuur". Deze genade is niet goedkoop. Er moet ook een spanning blijven, die Luther aangaf met: "ik ben tegelijk rechtvaardige en zondaar". Inzet voor gerechtigheid is belangrijk, onmisbaar zelfs. Maar daar heb je de kerk niet voor nodig. Dat kunnen we als mensen samen doen, er afspraken over maken, met ons gezonde verstand.

'De gereformeerde leer is in wezen middeleeuws katholiek.'

En toch zullen wij daarin steeds tekortschieten, "zondaars" zijn. Maar dat staat los van ons aangaard zijn door God.

De heiliging moeten we los zien van de rechtvaardiging. Net als in de opvoeding: je stelt regels, omdat dat goed is voor je kind, maar je liefde voor je kind hangt er niet van af of het zich aan die regels houdt. Als het goed iservaart het kind een oeververtrouwen, dat er van hem gehouden wordt. En dat komt er niet als je honderd keer tegen hem zegt dat je van hem houdt; dat moet een kind ervaren.

De kerk is er om Gods liefde te verbeelden – het geheim dat er iets heiligs is, iets wat groter is dan wijzelf, wat ons draagt. Dat moet de liturgie overbrengen, met woorden, maar ook met muziek of kunst. Muziek kan je verrassen. Goedgekozen woorden kunnen dat ook. Woorden, muziek, kunst – het kan allemaal dienen om de barmhartigheid van God uit te dragen. En dát kan alleen maar in de kerk. Maar helaas zijn er niet veel dichters onder de predikanten. Dat is een groot gebrek in de theologische opleiding: er is weinig aandacht voor taalvaardigheid.'

levenslang proces

'Luthers ontdekking moet steeds opnieuw herontdekt worden. De rechtvaardiging van de goddeloze is een levenslang proces, zegt hij. Het maakt je kwetsbaar en afhankelijk. Je ziet af van je eigen rechten op en geeft je over in de handen van iemand anders.

Dat gaat tegen onze natuur in. Ons hele leven is gebaseerd op wederkerigheid. Maar het geloof levert heel veel vrijheid op. Je hoeft je niet meer krampachtig af te vragen: wat moet ik doen? Je stelt je open voor wat op dit moment behulpzaam en nodig is. Het hangt niet af van regels en prestaties.

Het is het enige wat ons verder helpt – als mensen en ook als maatschappij. De barmhartigheid die je van God ervaart, kun je ook aan elkaar schenken. Dan zijn er ook minder regels en protocollen nodig. Daarom is het christelijk geloof ook de sleutel tot een humanere samenleving.' <